

Helena Pietrzak

Rejestr intercyz w aspekcie polskim i międzynarodowym

Ius Matrimoniale 15 (21), 125-154

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Helena Pietrzak

REJESTR INTERCYZ W ASPEKCIE POLSKIM I MIĘDZYNARODOWYM

Zagadnienie małżeńskich umów majątkowych jest niezwykle interesujące z uwagi na pojawiające się w ostatnim czasie dezyderaty „jawnego i powszechnie dostępnego rejestru” umów małżeńskich, który mógłby wpłynąć na pewność obrotu cywilnoprawnego, uprościłby zaciąganie kredytów, czy też przyspieszył postępowanie sądowe. Zdaniem postulujących, obligatoryjny rejestr intercyz przyniósłby wyłącznie korzyści, a co za tym idzie skutecznie ograniczyłby obecną odpowiedzialność małżonków za nie poinformowanie o istniejącej rozdzielności majątkowej¹.

Z uwagi na bardzo szerokie spektrum oddziaływania, a w szczególności powoływanie się postulujących na praktykę państw europejskich, w których owe rejestry w formie tak fakultatywnej, bądź obligatoryjnej funkcjonują – uznano za stosowne odnieść się do praktyki ich stosowania, szczególnie, że niektóre kraje (np. Niemcy) od dawna – wyraźnie wnioskują zniesienie rejestru, powołując się na statystyki, które wskazują ewidentny spadek, a nawet brak zainteresowania uczestników obrotu².

1. Charakter prawny majątkowych umów małżeńskich

Polskie prawo rodzinne przewiduje jako podstawowy w stosunkach majątkowych małżeńskich – ustrój wspólności ustawowej. Chociaż

¹ M. Kryszkiewicz, *Rejestr umów małżeńskich ułatwi zawieranie transakcji*, „Gazeta Prawna” 2210/2008/ nr 88, s. 15; tamże: *Jawne rejestry intercyz uproszczą zaciąganie kredytów*, s. 1; tamże: *Potrzebny lifting intercyzy*, s. 2.

² G. Langenfeld, *Der Ehevertrag. Gerechter Interessenausgleich durch Ehevertrag oder Scheidungsvereinbarung*, München 2005, s. 192; M. W. Klein, *Eheverträge*, München 2005, s. 31.

jest to ustrój przez prawodawcę preferowany, to jednak nie należy go traktować jako – obowiązkowy. Zarówno nupturienti, jak i małżonkowie mogą w drodze umowy majątkowej ustrój ten ograniczyć, rozszerzyć lub wyłączyć, ustanawiając inny ustrój, dopuszczalny tak przez ustawodawcę k.r.o., jak i możliwe ze względu na sytuację prawną małżonków.

Stąd też, warto podkreślić, że małżeńska umowa majątkowa prowadzi do zastąpienia ustawowego ustroju majątkowego, który powstaje z mocy prawa, ustrojem wybranym – zgodnie z realizacją zasady autonomii woli jednostki. Umowa ta, spełniająca określone zasady i wymogi formalno-prawne, może być zawarta przez nupturientów przed zawarciem małżeństwa (intercyza³) lub też w trakcie trwania małżeństwa⁴.

Powszechnie traktowana jest przez doktrynę jako czynność prawno-organizacyjna⁵, której kluczowe znaczenie jest istotne dla sytuacji

³ Analizując określenie – intercyza (łac. *intercidere*, czyli – przeciąć), warto odnieść się do początków jego powstania. Sformułowanie to odwołuje się do starego zwyczaju, który pojawił się przy zawieraniu umów. Treść umowy spisana na karcie, przecinano na dwie części. Każda strona zatrzymywała jedną połowę. W przypadku sporu lub próby fałszerstwa treści, każda strona umowy dostarczała zachowaną część umowy, którą publicznie składano – jako dowód. Jak wskazują źródła, na próbę fałszerstwa umów była narażona szczególnie Europa zachodnia. W prawie polskim określenie to zostało przyjęte wobec kontraktu małżeńskiego. Tzw. „układy o posag” i jego zabezpieczenie – „oprawę” spisywano początkowo prywatnie (familiijnie) właśnie w postaci „intercyzy”, która nie miała charakteru urzędowego. Jednakże pomimo charakteru prywatnego, skutkowałą obowiązkiem męża przyznania sądowego posagu żonie wraz z określoną sumą przywiankową, służącą jako dożywocie w przypadku wdowieństwa. Por. Z. Gloger, *Encyklopedia staropolska*, <http://univ.gda.pl/> dnia 20 maja 2009 r. Szerzej por. E. Borkowska-Bagińska, K. Krasowski, *Historia państwa i prawa Polski. Zarys wykładu*, Poznań 1994.

⁴ W doktrynie podkreśla się, że intercyzą – jest tylko umowa przedmałżeńska zawarta przez nupturientów, której skutki powstają dopiero z chwilą zawarcia małżeństwa. Natomiast umowa zawarta przez małżonków w trakcie trwania małżeństwa, nie jest już intercyzą – tylko majątkową umową małżeńską znoszącą wspólność ustawową (w pełnym albo ograniczonym zakresie). Powszechnie jednak zapomina się o tej znaczącej różnicy, czyli intercyzie przedmałżeńskiej i wszystkie małżeńskie umowy majątkowe (poza umową rozwiązującą wcześniej zawartą umowę) traktuje się jako – intercyzy. Szerzej por. J. Ignaczewski, *Małżeńskie ustroje majątkowe*, Warszawa 2005; J. Stemiak-Kujawa, *Małżeńskie umowy majątkowe (intercyzy) na tle majątkowych stosunków małżeńskich*, Warszawa 1995.

⁵ Uchwała SN z dnia 23 marca 1995 r., III CZP 32/95, OSNC 1995, nr 6, poz. 98. Zdaniem niektórych autorów intercyza to „czynność prawna niesamoistna, zależna od istnienia ważnego związku małżeńskiego, który stanowi *conditio iuris*, od które-

prawno-majątkowej małżonków. To znaczenie odwołuje się do jej zasadniczego celu, jakim jest – ukształtowanie reguł, zasad dla ogółu stosunków majątkowych małżeńskich. Określa zatem i kształtuje relacje majątkowe pomiędzy małżonkami, zmieniając zakres przynależności przedmiotów majątkowych do poszczególnych mas. Jako czynność prawna natury majątkowej, podlega przepisom prawa cywilnego w zakresie zawierania umów (art. 58, 73 k.c.). Ponadto, dla ważności i skuteczności, wymaga spełnienia szeregu norm, które zawarte są tak w przepisach prawa rodzinnego (np. art. 47 § 1 k.r.o.), jak i ustawie *o notariacie*⁶. Niezbędna jest zatem zgodna wola nupturientów (czy też małżonków) wobec łączących ich stosunków majątkowych.

2. Zasadnicze typy umów

Zakres i swoboda małżeńskich umów majątkowych opiera się na autonomii woli jednostki oraz swobodzie zawierania umów. Nie mają one jednak nieograniczonego charakteru, z uwagi na pewność obrotu oraz niezbędny formalizm w kształtowaniu umownych ustrojów majątkowych. Swobodę tę wyznacza (bądź ogranicza) ustawodawca poprzez art. 47 § 1 k.r.o., w którym jasno określa katalog małżeńskich umów, tym samym nie zezwala na ustanowienie innego ustroju⁷. Wspomniany przepis, po nowelizacji w 2004 r. zezwala na umowne ustanowienie: ograniczonej, bądź rozszerzonej wspólnoty ustawowej, ustanowienie pełnej rozdzielności majątkowej lub rozdzielności majątkowej z wyrównaniem dorobków.

go zależy skuteczność intercyzy”. A. Dyoniak, *Pojęcie i ważność małżeńskiej umowy majątkowej*, „Studia Prawnicze” 1983, nr 4, s. 136; T. Smyczyński, *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, Warszawa 2005, s. 142.

⁶ Ustawa z dnia 14 lutego 1991 r. *Prawo o notariacie*, Dz. U. z 2002 r., nr 42, poz. 369 z późn. zm.

⁷ Analizowany przepis nie zezwala na różnokierunkową modyfikację tych ustrojów w ramach przyjętego jednego modelu, czy też ustroju wzorowanego na przepisach prawa obcego. Szerzej por. E. Skowrońska-Bocian, *Małżeńskie ustroje majątkowe*, Warszawa 2008, s. 121; A. Kozioł, *Ustroje majątkowe małżeńskie po nowelizacji Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego*, cz. II, „Monitor Prawniczy” 2005, nr 16, s. 789-793; A. Dyoniak, *Zakres swobody zawierania małżeńskich umów majątkowych, ich skuteczność i funkcjonowanie w praktyce*, „Studia Prawnicze” 1984, nr 1, s. 69-95.

3. Forma umowy

Niezbędny formalizm w kształtowaniu umownych ustrojów majątkowych, ukierunkowany na pewność obrotu gospodarczego, powoduje iż zawarcie małżeńskiej umowy majątkowej wymaga zachowania formy aktu notarialnego pod rygorem nieważności (art. 47 k.r.o.). Każda inna forma, np. ustna, czy zwykła forma pisemna przewidziana dla umów cywilno-prawnych, podlega rygorom przepisów części ogólnej kodeksu cywilnego i jest nieważna, zgodnie z normą 73 § 2 k.c.

Zgodnie z przepisami ustawy prawa o notariacie, przed sporządzeniem umowy notariusz powinien upewnić się co do rzeczywistej woli stron, zakresu rozszerzenia, ograniczenia, czy wyłączenia wspólności ustawowej. Wola stron umowy (stawających) musi być sprecyzowana w treści umowy. Może zatem ulec zmianie poprzez modyfikację jej treści, albo zastąpieniu dotychczas obowiązującego ustroju majątkowego innym ustrojem (dopuszczalnym przez prawo i możliwym w określonej sytuacji prawno-majątkowej stawających). Umowa zmieniająca istniejący ustrój, podobnie jak i umowa rozwiązująca – nadal wymaga formy aktu notarialnego⁸.

4. Zakres podmiotowy i przedmiotowy

Określając zakres podmiotowy małżeńskiej umowy majątkowej, warto odnieść się do jej specyfiki i omówionego wyżej charakteru, z którego również wynika aspekt podmiotowy. Ustawodawca wyraźnie określa katalog osób, które mogą tego rodzaju umowę zawrzeć. Są to osoby pozostające w związku małżeńskim lub też nupturienicy, czyli osoby zamierzające zawrzeć taki związek. Dla skuteczności umowy prawo wymaga – pełnej zdolności do czynności prawnych. Dopuszcza jednak możliwość zawarcia umowy przez osobę małoletnią (dotkniętą przeszkodą względną do zawarcia małżeństwa – usuwalną za zgodą sądu), jednak musi to nastąpić – za zgodą przedstawiciela ustawowego⁹, albo za jego potwierdzeniem, bądź też sam niepełnoletni nupturient może umowę potwierdzić po uzyskaniu pełnoletniości (fakt zawarcia małżeństwa przez małoletniego, czyni go pełnoletnim z mocy prawa – art. 18 k.c.).

⁸ E. Skowrońska-Bocian, *Małżeńskie ustroje...*, s. 121.

⁹ Wyrażenie zgody przez przedstawiciela ustawowego na zawarcie takiej umowy musi być poprzedzone uzyskaniem zezwolenia sądu opiekuńczego (art. 101 § 3 oraz art. 155 § 2 k.r.o.).

Pełna zdolność do czynności prawnych jest wyłączona w przypadku ubezwłasnowolnienia małżonka. Skutkuje przy tym przekształceniem się ustroju wspólności majątkowej w ustrój pełnej rozdzielności o charakterze przymusowym¹⁰. Odpada zatem potrzeba wprowadzania takiego ustroju na podstawie umowy małżeńskiej, gdyż prawodawca już ustawowo (w art. 53 k.r.o.) zabezpieczył przyszłe interesy współmałżonków. Podobnej ochronie podlegają interesy wierzycieli upadłego współmałżonka. Co oznacza, że małżonkowie w okresie dwóch lat przed złożeniem wniosku o ogłoszenie upadłości jednego z nich (art. 126 ust. 1¹¹) nie są pozbawieni zdolności do zawierania umów majątkowych małżeńskich, jednakże intercyzy wyłączające albo ograniczające wspólność są zabezpieczone sankcją – bezskuteczności wobec wierzycieli upadłego¹².

Przedmiotem umowy jest regulacja materialnoprawnych stosunków małżeńskich na przyszłość. Regulacja ta nie oznacza pełnej dowolności treści umowy, gdyż nie można umową objąć tych przedmiotów, których charakter wynika z zasad odnoszących się do danego ustroju. Ponadto, postanowienia intercyzy wpływają na samodzielność podejmowanych przez małżonków decyzji, czy też ponoszenie pełnej odpowiedzialności za długi. W doktrynie stanowczo stwierdza się, że przedmiotem regulacji umowy majątkowej małżeńskiej nie można objąć „określenie przynależności pojedynczego składnika majątkowego¹³”. Treść umowy zawierająca pewien katalog przedmiotów majątkowych nie może naruszać przepisów bezwzględnie obowiązujących normujących dany

¹⁰ W aktualnym ustawodawstwie przewidziano trzy okoliczności powstania – z mocy prawa – przymusowej rozdzielności majątkowej. Są to: ubezwłasnowolnienie małżonka, ogłoszenie upadłości jednego z małżonków oraz orzeczenie separacji. Zob. art. 53 i 54 k.r.o.

¹¹ Ustawa z dnia 28 lutego 2003 r. *Prawo upadłościowe i naprawcze*, Dz. U. nr 60, poz. 535 z późn. zm.

¹² Chodzi w szczególności o wyeliminowanie możliwości pokrzywdzenia wierzycieli przez małżonków, którzy poprzez umowę wyłączającą, albo ograniczającą wspólność mogliby przyczynić się do umniejszenia masy majątkowej, a w konsekwencji do bezskuteczności egzekucji. Analizę merytoryczną w tym zakresie przeprowadza E. Skowrońska – Bocian, *Małżeńskie ustroje...*, s. 106.

¹³ Takie stanowisko przyjmuje w szczególności A. Dyoniak, *Pojęcie i ważność małżeńskiej umowy majątkowej*, „*Studia Prawnicze*” 1983, nr 4, s. 116; S. Breyer, S. Gross, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 1975, s. 239. Odmienny pogląd wyraził J.S. Piątkowski, który stwierdził, że „intercyza może polegać na zmianie reżimu prawnego względem jednego oznaczonego przedmiotu majątkowego”. J.S. Piątkowski, *System prawa rodzinnego i opiekuńczego*, Warszawa 1985, s. 516.

ustrój, zasad współżycia społecznego (art. 58 k.c.) oraz naczelnych zasad prawa rodzinnego. Stąd też, należy uznać za niedopuszczalne takie postanowienia umowy majątkowej małżeńskiej, które: stwarzają ustrój nieprzewidziany w normach k.r.o.; wprowadzają zmianę zasad zarządu majątkiem wspólnym (zarząd majątkiem wspólnym ma charakter bezwzględnie obowiązujący – art. 36-40 k.r.o.); określają zasady odpowiedzialności małżonków za zobowiązania zaciągnięte przez jednego z nich; regulują inny, wbrew zakazom zawartym w k.r.o. – system przynależności konkretnego przedmiotu do majątku wspólnego lub osobistego.

Aktualnie stosunkowo często przedmiotem intercyzy jest spis inwentarza, a więc przedmiotów i praw majątkowych, stanowiący skuteczne zabezpieczenie niezależnie od wybranego ustroju majątkowego. Taki spis dowodzi ciągłości przynależności majątkowej – przedmiotu, bądź praw – do majątku osobistego małżonka. Posiada więc walor dowodowy przy ewentualnych rozliczeniach. Co więcej, ułatwia potencjalne wykorzystanie przepisów o surogacji rzeczowej, która ukierunkowana jest na ochronę majątku osobistego przed grożącym mu uszczupleniem na skutek możliwości zmieszania go z majątkiem wspólnym. Ochrona majątku osobistego przez surogację polega przede wszystkim na zapewnieniu nienaruszalności globalnej wartości majątkowej składającej się na majątek osobisty¹⁴.

Zawierając umowę majątkową, której treścią jest ustanowienie pełnej rozdzielności majątkowej, małżonkowie mogą zawrzeć w niej postanowienia dotyczące przedmiotów wchodzących wcześniej do majątku wspólnego oraz dokonać podziału majątku z uwzględnieniem rozliczeń nakładów. Z kolei przedmiotem umowy ustanawiającej

¹⁴ Zob. H. Pietrzak, *Zakres stosowania surogacji rzeczowej w prawie rodzinnym*, w: Finis legis Christus. Księga pamiątkowa dedykowana Księdzu Profesorowi Wojciechowi Góralskiemu z okazji siedemdziesiątej rocznicy urodzin, pod red. J. Wroceńskiego, J. Krajczyńskiego, t. 2, Warszawa 2009, s. 1225-1245. Z dniem 20 stycznia 2005 roku uległa zmianie kwalifikacja przedmiotów majątkowych nabytych „w zamian za inne składniki majątku osobistego” (tzw. surogacja rzeczowa). Z surogacji „częściowej” (szczątkowej) na rzecz surogacji „ogólnej” (z małymi wyjątkami – art. 33 pkt 10 k.r.o.). Zatem od tej daty, to wszystko, co nabywamy w zamian za składniki majątku osobistego, nadal stanowi składnik majątku osobistego, a więc nie zasila majątku wspólnego i nie podlega podziałowi po ustaniu wspólnoty majątkowej. Nowelizacja przepisów w tej materii przyczyniła się do określenia realnego stanu stosunków między małżonkami. Umożliwiła uniknięcie komplikacji rozliczeń i w znacznym stopniu zapewniła ochronę majątku osobistego małżonka.

ustrój wspólności rozszerzonej lub ograniczonej, może być określenie nierównych udziałów, które przypadną małżonkom po ustaniu wspólności majątkowej.

5. Skuteczność umów majątkowych małżeńskich

Analiza skuteczności intercyzy wymaga uwzględnienia jej kilku aspektów. Niektóre z nich w nieznacznym zakresie zostały już poruszone. Jest to w szczególności kwestia wywołania skutków prawnych uzależniona od ważności czynności prawnej, jaką jest małżeńska umowa majątkowa. Tym bardziej, że notariusz jako podmiot zaufania publicznego nie jest bezwzględny gwarantem ważności i skuteczności takiej umowy. Istotny wpływ mają przesłanki i przepisy prawa, które uzależniają wywołanie skutków prawnych od wystąpienia dodatkowych czynników. Ponadto, ustawodawca k.r.o. zagadnienie skuteczności intercyzy nieco inaczej określił w stosunkach między samymi małżonkami (będącymi stronami umowy), a inaczej wobec osób trzecich (np. potencjalnych wierzycieli)¹⁵.

Po pierwsze, uwzględniając ocenę skuteczności intercyzy, zależną od aspektu podmiotowego, warto podkreślić, że w świetle przepisów żadne inne podmioty prawa – poza małżonkami¹⁶ lub nupturientami – nie mogą skorzystać z tej instytucji w celu uregulowania między sobą stosunków majątkowych. Intercyza jest instytucją ściśle związaną z małżeństwem. Stąd też, jej byt jest całkowicie zależny od istnienia związku małżeńskiego. W przypadku, gdy mamy do czynienia z sądowym ustaleniem nieistnienia małżeństwa, intercyzę należy uznać za nieważną, albo nawet za nieistniejącą (podstawą nieważności jest sprzeczność z przepisami prawa). Istotę i konsekwencje zależności intercyzy od trwania małżeństwa, przedstawia również okoliczność ustania małżeństwa. Także w tym wypadku ustrój ukształtowany na podstawie umowy przestaje z mocy prawa obowiązywać.

Drugim aspektem znacząco wpływającym na skuteczność intercyzy jest dochowanie formy aktu notarialnego – obwarowane sankcją bez-

¹⁵ Problematykę analizy skuteczności umowy majątkowej małżeńskiej w relacji pomiędzy małżonkami i wobec osób trzecich podejmuje A. Dyoniak, *Pojęcie i skuteczność...*, s. 136.

¹⁶ Małżonkami zgodnie z Konstytucją RP i k.r.o. są kobieta i mężczyzna, którzy zawarli małżeństwo w przewidzianej prawem odpowiedniej formie (ze skutkami cywilnymi). Zob. art. 18 Konstytucji RP oraz art. 1 k.r.o.

względnej nieważności¹⁷. Intercyza, jak każda czynność prawna, wymaga przestrzegania przesłanek zawartych w art. 58 k.c. oraz musi być wolna od wad oświadczenia woli małżonków¹⁸.

Kolejnym, trzecim aspektem wpływającym na skuteczność umowy majątkowej małżeńskiej jest jej analiza w relacjach między małżonkami. Istotnym wydaje się określenie czasu obowiązywania takiej umowy. Istnieje możliwość wyraźnego wskazania w treści intercyzy momentu początkowego jej obowiązywania, z tym ograniczeniem, że najwcześniejszą datą może być data zawarcia umowy¹⁹. Z mocy prawa ustawodawca reguluje datę obowiązywania intercyzy zawartej przez nupturientów, która zaczyna obowiązywać dopiero z chwilą zawarcia małżeństwa (art. 47 § 1 k.r.o.), nie jest ona jednak zawarta pod warunkiem, „lecz zawarcie związku małżeńskiego jest *conditio iuris*, od którego zależy skuteczność umowy”²⁰. Analogicznie ustawodawca traktuje postanowienia umowy wprowadzającej ustrój rozdzielności majątkowej z wyrównaniem dorobków, w którym to uprawnienie powstaje dopiero po ustaniu ustroju. Podobnie należy traktować umowne określenie nierównych udziałów w majątku wspólnym w umowie regulującej wspólność majątkową (a więc po ustaniu małżeństwa). Stąd też, jako moment końcowy obowiązywania intercyzy należy przyjąć dzień ustania małżeństwa przez śmierć jednego z małżonków, albo orzeczenie rozwodu. W trakcie trwania małżeństwa małżonkowie mogą jednak dokonać zmiany ustroju umownego wybierając nowy ustrój, albo rozwiązując dotychczasową umowę bez wskazania nowego ustroju, co z mocy prawa powoduje powstanie między małżonkami

¹⁷ Niedochowanie formy aktu notarialnego powoduje, zgodnie z ogólnymi zasadami prawa cywilnego nieważność dokonanej przez małżonków czynności (Zob. art. 73 § 2 k.c.).

¹⁸ Nieważna będzie umowa majątkowa małżeńska sprzeczna z prawem, mająca na celu obejście ustawy (np. zakaz podziału majątku wspólnego w czasie trwania wspólności), albo naruszająca zasady współżycia społecznego (np. powodująca rażące naruszenie praw majątkowych jednego z małżonków). Zawarta przez małżonków umowa regulująca panujące między nimi stosunki majątkowe może być także częściowo nieważna, gdy tylko niektóre jej postanowienia podlegałyby sankcji z art. 58 k.c. Zob. Wyrok SA w Poznaniu z 28 marca 1995 r., IACR 844/94, „Wokanda” 1995, nr 11, poz. 48.

¹⁹ Zob. E. Gniewek, *Z praktyki notarialnej-uwagi wizytatora. Umowa wyłączenia wspólności majątkowej małżeńskiej w praktyce notarialnej*, „Rejent” 2000, nr 2, s. 178; Orzeczenie SN z 11 stycznia 1995 r., II CRN 148/94, OSNC 1995, nr 4, poz. 70.

²⁰ Zob. A. Dyoniak, *Pojęcie i skuteczność...*, s. 137; T. Smyczyński, *Prawo rodzinne...*, s. 142.

wspólności ustawowej. Wreszcie ustanie umownego ustroju majątkowego może być także efektem powstania między małżonkami ustroju przymusowego wynikającego z orzeczenia sądu, albo powstającego z mocy prawa w przypadku ubezwłasnowolnienia jednego z małżonków, ogłoszenia upadłości, czy orzeczenia separacji²¹.

Chociaż umowa majątkowa małżeńska zawsze działa na przyszłość, to jednak może ona zawierać postanowienia dotyczące przedmiotów i praw majątkowych, które należą już do małżonków i pochodzą z czasu obowiązywania poprzedniego ustroju²². Do czasu zawarcia takiej umowy przynależność wskazanych przedmiotów reguluje dotychczasowy ustrój ustawowy lub umowny²³.

Zasadniczym elementem skuteczności umowy majątkowej małżeńskiej – stanowiącym *meritum* przedmiotowego wywodu, jest wywołanie skutków wobec osób trzecich. Reguła przyjęta przez ustawodawcę w art. 47¹ k.r.o. obejmuje możliwość powołania się względem osób trzecich na zawartą przez małżonków intercyzę tylko wówczas, gdy fakt jej zawarcia oraz rodzaj, był tym osobom znany. Poparta w orzecznictwie skuteczność takiej umowy jest rozpatrywana wyłącznie wobec wierzytelności powstałych po jej zawarciu²⁴, a ciężar udowodnienia pewności wiedzy u osoby trzeciej – o fakcie i rodzaju umowy majątkowej małżeńskiej, spoczywa na małżonkach²⁵. Umowa majątkowa małżeńska określa ustrój majątkowy łączący małżonków – jest zatem skuteczna przede wszystkim wobec stron ją zawierających. Z uwagi jednak na fakt oddziaływania na sytuację innych osób, które nie są jej stroną – postuluje się jak w tytule przedmiotowego wywodu – obligatoryjny, jawny rejestr²⁶. Niewątpliwie istota i charakter intercyzy ma znacze-

²¹ M. Pozdan (red.), *Europeizacja prawa prywatnego*, t. I, Warszawa 2008; M. Łączkowska, *Rodzaje i skuteczność umów majątkowych małżeńskich*, Poznań 2008, s. 690.

²² Stąd też, w doktrynie posłużono się pojęciem działania umowy majątkowej wstecz – dla określenia skutków umowy rozszerzającej lub ograniczającej wspólność ustawową włączającej do majątku wspólnego przedmioty, które wcześniej należały do majątków osobistych, albo wyłączającej przedmioty należące wcześniej do majątku wspólnego.

²³ Zob. T. Smyczyński, *Prawo rodzinne...*, s. 144; M. Sychowicz, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2006, s. 268.

²⁴ Wyrok SN z 3 kwietnia 1980 r., CZP 13/80, OSNCP 1980, nr 7-8, poz. 140.

²⁵ Wyrok SN z 28 lipca 1998 r., II CKU 34/98, „Prokuratura i Prawo” 1999, nr 1, s. 36.

²⁶ Jako podstawę przywołuje się np. możliwość umownego uregulowania przynależności określonych przedmiotów do majątku wspólnego lub osobistego, czy też

nie dla wierzyciela jednego z małżonków z uwagi na zakres majątku, do którego ewentualnie będzie kierowana egzekucja. Stąd też, przywołany wyżej art. 47¹ k.r.o. wprowadza w pewien sposób – ograniczoną skuteczność umów majątkowych małżeńskich. Sformułowanie „małżonek może się powoływać”, oznacza iż ustawodawca jednoznacznie wskazuje, że osoba trzecia powinna wiedzieć nie tylko, że małżonkowie zawarli umowę majątkową, lecz powinna poznać jej charakter i zakres, a więc – czy była to umowa rozszerzająca bądź ograniczająca wspólność, umowa wprowadzająca rozdzielność majątkową, albo rozdzielność majątkową z wyrównaniem dorobków²⁷. Małżonkowie, którzy chcą otworzyć sobie możliwość powoływania się wobec takiej osoby na skutki wprowadzenia określonego ustroju majątkowego, muszą zadbać o przekazanie tej osobie stosownej wiedzy. Doktryna zatem jednoznacznie obciąża tym faktem małżonków, gdyż to oni są bezpośrednio zainteresowani skutkami małżeńskiej umowy.

Ustawodawca nie określił jednak żadnej formy (zastrzeżenie dotyczy wyłącznie czasu), w której ma być przekazana wspomniana wiedza. Ta dowolność powoduje, że wierzyciel może pozyskać stosowną wiedzę również z innych źródeł niż informacja przekazana przez małżonka. Fakt ten pociąga również za sobą możliwość powołania się przez małżonka na skutecznie zdobytą wiedzę przez wierzyciela o zawartej umowie majątkowej²⁸, (np. gdy przynależność konkretnego przedmiotu – nieruchomości do majątku wspólnego lub majątku osobistego została ujawniona w księdze wieczystej)²⁹. Bezwzględny jest jednak czas powzięcia wiedzy. Otóż, przyjmuje się, że „informacja o zawarciu i rodzaju umowy majątkowej małżeńskiej musi dotrzeć do osoby trzeciej przed powstaniem wierzytelności osoby trzeciej w sto-

wprowadzenie rozdzielności majątkowej i stwarzającej przez to ramy np. dla samodzielnego rozporządzania danym przedmiotem przez małżonka.

²⁷ Zob. E. Skowrońska-Bocian, *Małżeńskie ustroje...*, s. 114.

²⁸ W ocenie wnioskujących, takim źródłem mogą być np. rejestry publiczne.

²⁹ Księgi wieczyste są jawne i nie można zasłaniać się nieznajomością wpisów w księdze oraz wniosków, o których uczyniono w niej wzmiankę. Zob. art. 2 ustawy z 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece, tekst jedn. Dz. U. z 2001 r. nr 124, poz. 1361 ze zm.; ustawa z 14 lutego 2003 r. o przenoszeniu treści księgi wieczystej do struktury księgi wieczystej prowadzonej w systemie informatycznym, Dz. U. nr 42, poz. 363. L. Zabielski, *Prowadzenie ksiąg wieczystych i innych rejestrów publicznych. Ocena i kierunki zmian*, „Nowy Przegląd Notarialny” 2001, nr 7-8, s. 16-33; T. Stawecki, *Jawność jako wartość prawna*, „Studia Iuridica” 2004, XLIII, s. 215-232; tenże, *Rejestry publiczne, funkcje instytucji*, Warszawa 2006.

sunku do jednego z małżonków³⁰. Zatem osoba trzecia powinna mieć „świadomość zawarcia i rodzaju umowy majątkowej w chwili wystąpienia zdarzenia, w wyniku którego nastąpią określone skutki prawne, m.in. powstanie wierzytelność w stosunku do jednego z małżonków³¹. Konsekwencją nie poinformowania osoby trzeciej o zawarciu umowy majątkowej i jej rodzaju – jest brak skutków prawnych wobec tej osoby (małżonek nie może się na nią powołać). „Bezskuteczność ta ma charakter częściowy, sięgając tak daleko, jak niekorzystna byłaby jej skuteczność dla interesów osoby trzeciej. Zamiast postanowień umowy, które okazały się bezskuteczne, zastosowanie mają przepisy dotyczące ustroju majątkowego, który obowiązywałby małżonków, gdyby umowy nie zawarli³². Zatem skutek występujący z mocy art. 47¹ k.r.o. jest tożsamy ze skutkiem, jaki osiągnąłby wierzyciel, uzyskując orzeczenie stwierdzające bezskuteczność w stosunku do niego małżeńskiej umowy majątkowej³³. Stąd też, wierzyciel jednego z małżonków mogący powołać się na bezskuteczność w stosunku do siebie małżeńskiej umowy majątkowej nie korzysta już z możliwości domagania się uznania za bezskuteczną umowy majątkowej małżonków.

W tej materii w doktrynie i orzecznictwie występuje znacząca rozbieżność, co do relacji pomiędzy uregulowaniem zawartym w art. 47¹ k.r.o., a przepisami k.c., dotyczącymi ochrony wierzyciela w razie niewypłacalności dłużnika (art. 527 k.c.).

Warto podkreślić, że uzależnienie skuteczności umowy majątkowej od wiedzy wierzyciela, ma na celu ochronę wierzyciela. Jest zatem bez-

³⁰ Zob. uchwała SN z 3 kwietnia 1980 r. III CZP 13/80, OSNCP 1980, nr 7-8, poz. 140 z glosami A. Dyoniaaka, OSPiKA 1981, nr 5, poz. 76 oraz Z. Świebody, NP 1981, nr 10-12.

³¹ Zob. tamże.

³² „Na przykład została zawarta umowa majątkowa ograniczająca majątek wspólny jedynie do środków zgromadzonych na rachunku otwartego funduszu emerytalnego. Umowa taka będzie bezskuteczna wobec wierzyciela jednego z małżonków, który nie wiedział o jej zawarciu, co oznacza, że wierzyciel taki ma prawo (przy spełnieniu przesłanek odpowiedzialności małżonków majątkiem wspólnym) kierować egzekucję do wszystkich przedmiotów majątkowych, które zgodnie z ustawą wchodzi w skład majątku wspólnego. Inaczej mówiąc, wierzyciel znajduje się w takiej sytuacji, jakby umowa majątkowa nie została zawarta”. Zob. E. Skowrońska-Bocian, *Małżeńskie ustroje...*, s. 115.

³³ Tak twierdzi w szczególności M. Sychowicz, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy...*, s. 275; szerszej analizie problemu z powołaniem orzecznictwa i literatury dokonała M. Pyziak-Szafnicka, *Ochrona wierzyciela w razie niewypłacalności dłużnika*, Warszawa 1995, s. 200 i n.

pośrednio powiązane z odpowiedzialnością za długi zaciągnięte przez jednego małżonka bez zgody drugiego. Właściwie prawie wszystkie znane ustawie reżimy majątkowe³⁴ mogą pomniejszyć majątek osobisty dłużnika, co z kolei ogranicza szansę zaspokojenia wierzycelności w sytuacji zobowiązania zaciągniętego bez zgody współmałżonka. Stąd też, doktryna wielokrotnie precyzuje wykładnię art. 47¹ k.r.o., w którym mieści się założenie, „że osoba trzecia przed podjęciem decyzji co do wywołania zdarzenia prawnego, z którego ma wynikać zobowiązanie, powinna znać rzeczywisty układ stosunków majątkowych między małżonkami. Znajomość tych faktów pozwoli bowiem wierzycielowi na ocenę, czy – przy istniejącym układzie stosunków majątkowych między małżonkami – zabezpieczone będą w należyтым stopniu jego interesy”³⁵. Analizowana norma gwarantuje wierzycielowi korzyść w postaci wpływu na powstanie zobowiązania³⁶, co jest uzależnione od jego oceny łączących małżonków stosunków majątkowych pod kątem ewentualnego przyszłego, przymusowego zaspokojenia wierzycelności³⁷.

Analogiczną korzyść przewidział ustawodawca również na mocy art. 50 k.r.o., przewidując ochronę wierzyciela w razie rozszczenia wspólności w postaci zwiększonej odpowiedzialności majątkiem współ-

³⁴ Potencjalnie nawet rozszerzenie wspólności ustawowej niekoniecznie musi leżeć w interesie wierzyciela, nie mówiąc już o ograniczeniu wspólności, czy ustanowieniu rozdzielności majątkowej.

³⁵ A. Dyoniak, *Zakres swobody zawierania małżeńskich umów majątkowych, ich skuteczność i funkcjonowanie w praktyce*, „Studia Prawnicze” 1984, nr 1, s. 85.

³⁶ Warto podkreślić, że zmiana umowy majątkowej po powstaniu zobowiązania nie ma wpływu na pozycję prawną wierzyciela, wobec braku spełnienia przesłanek skuteczności zmienionej umowy majątkowej. Stąd też, dla skuteczności umowy majątkowej niezbędne jest spełnienie przesłanek jej skuteczności najpóźniej w chwili zawierania zobowiązania. Pozytywnie w tym aspekcie przesądził SN w uchwale z 3 kwietnia 1980 r., stwierdzając, że „małżeńska umowa majątkowa jest skuteczna względem innej osoby wówczas, gdy o jej zawarciu oraz rodzaju osoba ta powzięła wiadomość przed powstaniem przysługującej jej wierzycelności” (III CZP 13/80, OSNCP 1980, nr 7-8, poz. 140).

³⁷ Z natury rzeczy takiej możliwości wierzyciel nie ma przy zobowiązaniach, których źródłem nie jest czynność prawna. W konsekwencji art. 47¹ k.r.o. nie ma zastosowania do zobowiązań z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia, czynu niedozwolonego, czy roszczeń alimentacyjnych. Powszechnie przyjmuje się, że art. 47¹ chroni bez względu na źródło powstania, wszelkie wierzycelności. Odosobniony pogląd głosi, że „skuteczność umowy majątkowej odnosi się wyłącznie do zobowiązań wynikających z czynności prawnych”. A. Dyoniak, *Glosa do uchwały SN z 3 kwietnia 1980 r.*, III CZP 13/80 OSPiKA 1981, nr 5, poz. 76.

nym³⁸. Dlatego też, wierzyciel małżonka może żądać zaspokojenia z majątku wspólnego także wtedy, gdy wierzytelność powstała przed zawarciem małżeństwa, bądź przed późniejszym, umownym rozszerzeniem wspólności.

Intencją ustawodawcy było zabezpieczenie wierzyciela, który w wyniku umowy majątkowej małżeńskiej mógłby zostać świadomie pokrzywdzony przez małżonka-dłużnika. Chodziło zatem ustawodawcy o to, aby „wskutek rozszerzenia wspólności na przedmioty należące dotychczas do majątku osobistego nie zmniejszać masy majątkowej, którą małżonek-dłużnik odpowiadałby za swoje zobowiązania powstałe np. przed zawarciem małżeństwa”³⁹. Tym bardziej, że umowa majątkowa małżeńska rozszerzająca wspólność ustawową powoduje równocześnie przejście na obojga małżonków praw, których umowa dotyczy, a które wchodziłyby dotąd w skład majątków osobistych małżonków⁴⁰. W rezultacie małżonkowie mogą powołać się względem osoby trzeciej na skutki umowy rozszerzającej, ograniczającej albo wyłączającej wspólność majątkową tylko co do stosunku prawnego powstałego po zawarciu przedmiotowej umowy. Spełnia się wówczas przesłanka dotycząca wiedzy o zawarciu umowy i o jej rodzaju. Jeżeli osoba trzecia w chwili powstania stosunku prawnego tych okoliczności nie знаła, umowa majątkowa jest względem niej bezskuteczna (bezskuteczność względna)⁴¹.

³⁸ Zgodnie z regułą zawartą w art. 50 k.r.o., jeżeli wierzytelność powstała przed rozszerzeniem wspólności, wierzyciel, którego dłużnikiem jest tylko jeden małżonek, może żądać zaspokojenia także z tych przedmiotów majątkowych, które należałyby do majątku osobistego dłużnika, gdyby wspólność majątkowa nie została rozszerzona. Należy zwrócić uwagę, że warunkiem rozszerzonej odpowiedzialności majątkiem wspólnym jest powstanie wierzytelności przed rozszerzeniem wspólności. Zob. J. Ignaczewski, *Małżeńskie ustroje majątkowe...*, s. 196.

³⁹ Doktryna w zakresie wykładni przyjmuje ponadto, że ta „rozszerzona odpowiedzialność majątkiem wspólnym odnosi się także do wierzytelności powstałej po zawarciu małżeństwa, lecz przed umownym rozszerzeniem wspólności”. Zob. S. Grzybowski, *Prawo rodzinne. Zarys wykładu*, Warszawa 1980, s. 105; przeciwne stanowisko określił F. Zedler, *Dochodzenie roszczeń majątkowych małżonków*, Warszawa 1976, s. 48.

⁴⁰ W odniesieniu do nieruchomości podstawę wpisu w księdze wieczystej stanowi sama umowa majątkowa małżeńska, a wpis ma charakter deklaratoryjny. Zob. A. Dyoniak, *Zakres...*, s. 76.

⁴¹ Zob. J. Piątowski, *System prawa rodzinnego i opiekuńczego*, Wrocław 1985, s. 527. Wydaje się, że owa bezskuteczność dotyczy tej części umowy, która narusza interesy osoby trzeciej, a nie całej umowy.

Uzależnienie zatem skuteczności umowy majątkowej względem osób trzecich od ich wiedzy o jej zawarciu i rodzaju sprawia, że bez spełnienia tych warunków umowa majątkowa nie wpływa na pozycję prawną osób trzecich. To w konsekwencji oznacza, że stosunki majątkowe pomiędzy małżonkami w relacjach z tymi osobami podlegają ocenie, tak jakby nie zawarto umowy majątkowej, czyli funkcjonują według zasad rządzących ustawową wspólnością majątkową. Czyli sama czynność zawarcia umowy majątkowej małżeńskiej i niezbędna wiedza wierzyciela na tę okoliczność nie wyłącza w przypadku rozszerzenia wspólności majątkowej, możliwości „prowadzenia egzekucji z tych składników, które należałyby do majątku osobistego dłużnika, gdyby przedmiotowej umowy nie zawarto”⁴². Ponadto, zgodnie z art. 787 k.p.c. zawarcie umowy majątkowej małżeńskiej nie stanowi również przeszkody do nadania klauzuli wykonalności⁴³, a więc w konsekwencji prowadzenia na podstawie powstałego tytułu wykonawczego egzekucji do tych składników, które należałyby do majątku wspólnego, gdyby umowy majątkowej nie zawarto⁴⁴.

Stąd też, ustawodawca k.p.c. na małżonków nakłada inicjatywę wykazania ewentualnych zmian, w zakresie ogólnej odpowiedzialności majątkiem osobistym i wspólnym za przedmiotowe zobowiązania. Dłużnik albo jego małżonek, zgodnie z art. 822 k.p.c., może podnieść zarzut wynikający z umowy małżeńskiej przeciwko dokonaniu czynności przez komornika i okazać umowę majątkową oraz przedłożyć niebudzący wątpliwości dowód na piśmie, że zawarcie umowy majątkowej małżeńskiej oraz jej rodzaj były wierzycielowi wiadome. Podniesiony zarzut, zgodnie z art. 822 k.p.c., jest podstawą wstrzymania czynności komornika przed ich rozpoczęciem. W konsekwencji komornik jest zobowiązany zawiadomić niezwłocznie wierzyciela o fakcie wstrzymania czynności oraz ich przyczynach. Zgodnie z zasadą przyjętą w art. 804 k.p.c. komornik jako organ egzekucyjny nie może badać zasadności ani wymagalności obowiązku objętego tytułem wykonawczym⁴⁵. Kontynuowanie i kierunki egzekucji zależą zatem

⁴² Zob. art. 776 § 2 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. *Kodeks postępowania cywilnego*, Dz. U. nr 43, poz. 296 ze zm.

⁴³ Zob. art. 787 i 787 § 1 k.p.c.

⁴⁴ Zob. art. 787 k.p.c.

⁴⁵ Tylko sąd w postępowaniu rozpoznawczym jest powołany do oceny, czy nastąpiło zdarzenie powodujące niemożność egzekucji w sposób zakreślony przez wierzyciela.

od wierzyciela. Stąd też, na wyraźne polecenie wierzyciela, komornik musi niezwłocznie dokonać czynności, która uległa wstrzymaniu⁴⁶.

Zupełnie odmienne postanowienia od wyżej wskazanych ogólnych zasad skuteczności umowy majątkowej, przewiduje ustawa *Prawo upadłościowe i naprawcze*⁴⁷. Ustawodawca w art. 126 ust. 1 ogranicza skuteczność zniesienia wspólności majątkowej umową majątkową w stosunku do masy upadłości tylko wtedy, gdy umowa zawarta została co najmniej dwa lata przed dniem złożenia wniosku o ogłoszenie upadłości. Uregulowanie to chroni interesy wierzycieli upadłego, gdyż majątek wspólny wchodzi do masy upadłości. Ustanowienie rozdzielności majątkowej przyczynia się do pomniejszenia masy upadłości. Analizowana cezura czasowa chroni upadłego małżonka przed podejrzeniami o zawarcie umowy w celu pokrzywdzenia swych wierzycieli. Ustawodawca wychodzi z założenia, że „proces bankructwa z reguły ma swój początek na długo przed formalnym ogłoszeniem upadłości⁴⁸. Stąd też, zawarcie umowy majątkowej ustanawiającej rozdzielność majątkową w okresie krótszym niż dwa lata przed złożeniem wniosku o ogłoszenie upadłości powoduje, że umowa ta jest bezskuteczna w stosunku do masy upadłości. Istota sankcji bezskuteczności w tej materii oznacza, że „syndyk (zarządca, nadzorca sądowy) może żądać przekazania do masy przedmiotów, które w wyniku podziału przypadłyby drugiemu małżonkowi, o ile jeszcze do niego należą”⁴⁹. Przy czym bezskuteczność ta nie może naruszać praw osób trzecich.

6. Rejestr małżeńskich umów majątkowych w wybranych krajach

Ustawodawstwo europejskie w różny sposób reguluje problematykę małżeńskich umów majątkowych⁵⁰. W opracowaniu zwrócimy zasad-

⁴⁶ W przepisie art. 840 § 1 k.p.c. wyposażono dłużnika i jego małżonka w odpowiednie zarzuty z tytułu zawarcia umowy majątkowej, zmierzające do wyłączenia lub ograniczenia odpowiedzialności całością lub częścią majątku.

⁴⁷ Ustawa z 28 lutego 2003 r. *Prawo upadłościowe i naprawcze*, Dz. U. nr 60, poz. 535 ze zm.

⁴⁸ Zob. J. Ignaczewski, *Małżeńskie ustroje majątkowe. Komentarz...*, s. 190.

⁴⁹ Szerzej zob. A. Jakubecki, *Prawo upadłościowe i naprawcze. Komentarz*, Warszawa 2006.

⁵⁰ „Najbardziej znaną postacią europejskiego ustroju majątkowego małżonków jest wspólność dorobku. Charakterystyczny jest on dla wielu krajów, jakkolwiek jego rozumienie jest odmienne w poszczególnych państwach. Podobnie jak w Polsce, ustrój małżeński regulowany jest w Rosji, Albanii, Czechach, Francji, b. Jugosławii oraz na Węgrzech”. Zob. A. Brzezińska, *Intercyzy-umowy małżeńskie*, Warszawa 2006, s. 22.

niczą uwagę na uregulowania prawa niemieckiego, ale pomocniczo – celem porównania odniesiemy się również do analizy umów w innych krajach europejskich⁵¹. W zakresie zainteresowania przyjęto aspekt zawarty w temacie – czyli rejestr intercyz w ramach praktyki.

6.1. Umowy majątkowe w Niemczech

Ustawodawca niemiecki przewiduje możliwość uregulowania małżeńskich stosunków majątkowych według norm ustroju ustawowego⁵² lub norm przewidzianych dla ustroju umownego (§ 1363-1563 BGB⁵³). Rejestr małżeńskich umów majątkowych podlega odrębnym regulacjom (Untertitel 3 – Güterrechtsregister, § 1558 -1563 BGB).

Ustawowym ustrojem majątkowym według prawodawcy niemieckiego jest rozdzielnosc majątkowa z wyrównaniem przyrostów wartości majątków lub inaczej rozdzielnosc majątkowa z wyrównaniem dorobków. Po zawarciu małżeństwa małżonkowie zachowują swoje dotychczasowe majątki i nie powstaje żadna inna masa majątkowa. W momencie ustania ustroju ustawowego „następuje wyrównanie różnic w wysokości przyrostów wartości obydwu majątków”⁵⁴.

⁵¹ Małżeńska wspólność majątkowa jest różnie regulowana przez ustawodawstwa europejskie lecz ich wspólną cechą jest określenie, iż majątkiem wspólnym są prawa majątkowe nabyte w czasie trwania małżeństwa. Wyjątkiem jest Chorwacja gdzie ustawa „stanowi o nabyciu praw w czasie trwania wspólności”, co jest jednak równoznaczne z terminem „w trakcie małżeństwa”. Tamże, s. 23. Powszechną zasadą jest także brak uprzywilejowania któregokolwiek z małżonków w kwestii zarządzania wspólnym majątkiem. Przedmioty służące zaspokajaniu własnych potrzeb zazwyczaj stanowią majątek odrębny tak samo jak prawa majątkowe nabyte przed zawarciem małżeństwa.

⁵² Na podstawie tego kodeksu małżonkowie mają prawo regulować swoje stosunki majątkowe zgodnie z normami przewidzianymi dla ustroju ustawowego lub umownego.

⁵³ Bürgerliches Gesetzbuch – niemiecki kodeks cywilny z 1896 r. obowiązujący od 1900 r. (dalej jako: BGB).

⁵⁴ Wyrównanie to może nastąpić np. w drodze rozszczenia wyrównawczego jednego z małżonków po orzeczeniu rozwodu. Czyli np. w przypadku rozwodu następuje porównanie przyrostów obu majątków. Ich wartość jest ustalana w momencie ustanowienia oraz zakończenia ustroju. Małżonek, który przez ten czas osiągnął mniejszy przyrost otrzymuje połowę nadwyżki przyrostu majątku współmałżonka. W przypadku śmierci jednego z małżonków udział spadkowy drugiego zwiększa się o jedną czwartą spadku. Zob. A. Brzezińska, *Intercyzy...*, s. 26.

W tej strukturze każdy z małżonków samodzielnie dysponuje swoim majątkiem, natomiast w przypadku rozporządzania przedmiotami należącymi do drugiego małżonka, musi obligatoryjnie uzyskać jego zgodę. Podobnie jest przy zobowiązaniu się do rozporządzania całym majątkiem. W razie konieczności uzasadniających konieczność rozporządzenia całością majątku zgodę współmałżonka może zastąpić orzeczenie sądu⁵⁵.

6.1.1. Charakter umowy

Samo zawarcie umowy majątkowej prowadzi do wspólności lub rozdzielności majątkowej. Przy czym, jeśli małżonkowie zdecydują się na rozdzielność majątkową oznacza to, iż nie posiadają majątku wspólnego, oboje pozostają przy majątku własnym, którym samodzielnie dysponują bez ograniczeń. W ustroju rozdzielności majątkowej oraz w ustroju ustawowym przedmioty nabywane są przez małżonków na zasadach wspólności w częściach ułamkowych. W momencie ustania małżeństwa nie dochodzi do wyrównania przyrostów majątku⁵⁶. Małżonkowie w umowie mogą podjąć decyzje dotyczące właściwego dla nich zarządu. Jeśli natomiast w umowie tego nie określili, to zgodnie z uregulowaniami BGB – majątkiem zarządzają wspólnie. Co więcej, we wspólności majątkowej masa majątkowa jest wspólna i niepodzielna w czasie trwania wspólności. Do jej zakresu należy majątek wspólny i majątki szczególne (Vorbehaltsgut)⁵⁷ męża i żony oraz ich majątki osobiste (Sonedergut)⁵⁸. Obydwoma majątkami małżonkowie zarządzają samodzielnie⁵⁹.

⁵⁵ Warto podkreślić, że całkowicie odmienną zasadą – przyjętą w ustawodawstwie niemieckim (od przyjętych norm k.c. w naszym kraju) jest to, że życiowy partner spadkodawcy (np. konkubent) dziedziczy na tych samych prawach co małżonek.

⁵⁶ Taka rozdzielność majątkowa powstaje również wówczas gdy – w trakcie trwania małżeństwa dochodzi do uchylecia wspólności małżeńskiej bez ustanowienia innego ustroju majątkowego; lub też przed zawarciem małżeństwa zostaje wyłączony ustroj ustawowy i nie zostaje ustanowiony żaden inny.

⁵⁷ W jego skład wchodzi prawa określone w umowie małżeńskiej oraz przedmioty nabyte w drodze darowizny i dziedziczenia.

⁵⁸ Sonedergut, czyli majątek zastrzeżony – obejmuje tzw. prawa niezbywalne.

⁵⁹ Możliwe jest przesunięcie np. z majątku szczególnego do wspólnego. Odbywa się to na drodze umowy majątkowej. Wspólność majątkowa ustaje w przypadku śmierci jednego z małżonków, rozvodu lub może być zniesiona decyzją sądu. Po śmierci udział zmarłego w majątku wspólnym włączony zostaje do spadku po nim. W innych

Niemiecki kodeks cywilny przewiduje także tzw. kontynuowaną wspólność majątkową (§ 1483-1518 BGB), która „polega na ustaleniu, czy wspólność będzie trwała po śmierci jednego z małżonków pomiędzy pozostałym przy życiu oraz wspólnymi zstępnymi małżonków powołanymi mocą ustawy do spadku”⁶⁰. W ustroju tym wyróżnia się cztery masy majątkowe: majątek osobisty żyjącego małżonka, majątek wspólny przypadający owdowiałemu małżonkowi i wspólnym zstępnym małżonków oraz majątki zstępnych. Przy zarządzaniu majątkiem wspólnym żyjący małżonek zachowuje pozycję dominującą⁶¹.

6.1.2. Rejestr małżeńskich umów majątkowych

Dla ważności małżeńskich umów majątkowych, ustawodawca niemiecki wymaga (podobnie jak w innych krajach, w tym także w Polsce) – formy aktu notarialnego. Tak sporządzona intercyza, wyłącznie na wniosek małżonków⁶² (a więc fakultatywnie) może być wpisywana do ogólnodostępnego rejestru⁶³ (tzw. Güterrechtsregister) prowadzonego przez sądy rejonowe. Wpis do rejestru prawnego stosunków majątkowych oparty jest na właściwości miejscowej, w którego rejonie

przypadkach ustania wspólności majątkowej dochodzi do podziału majątku między byłych małżonków.

⁶⁰ Zob. A. Brzezińska, *Intercyzy...*, Warszawa 2006, s. 30.

⁶¹ W skład majątku wspólnego wchodzi prawa odziedziczone przez żyjącego małżonka po zmarłym oraz prawa nabyte przez niego w trakcie trwania wspólności kontynuowanej. Pozostały przy życiu małżonek, a także wspólni zstępni mają prawo do samodzielnego zarządzania swoimi osobistymi majątkami. Wspólność kontynuowana ustaje w następujących przypadkach: w przypadku śmierci współmałżonka; poprzez zawarcie małżeństwa przez współmałżonka; jeżeli żaden z zstępnych, uczestników wspólności nie miał potomka; gdy nastąpiło uchylene na skutek zawarcia umowy uczestników wspólności albo jednostronnej czynności prawnej małżonka; w razie wyroku sądu znoszącego wspólność na żądanie zstępnego będącego uczestnikiem wspólności; w przypadku zrzeczenia się udziałów przez zstępnych, uczestników wspólności na rzecz żyjącego małżonka. Po ustaniu wspólności podział majątku wspólnego dokonywany jest pomiędzy małżonka i zstępnych. Tamże, s. 31.

⁶² Zob. § 1560 BGB Antrag auf Eintragung.

Eine Eintragung in das Register soll nur auf Antrag und nur insoweit erfolgen, als sie beantragt ist. Der Antrag ist in öffentlich beglaubigter Form zu stellen.

(Wniosek o dokonanie wpisu. Wpis do rejestru może nastąpić tylko na wniosek i tylko wówczas gdy o to wnioskowano. Wniosek należy złożyć w formie publicznie uwiarytelnionej).

⁶³ W Polsce taki rejestr nie istnieje.

przynajmniej jeden z małżonków ma miejsce zamieszkania (§ 1558 BGB⁶⁴). To oznacza, że po zmianie miejsca zamieszkania, wpis do rejestru musi być powtórzony w nowym rejonie (§ 1559 BGB⁶⁵).

Z uwagi na to, że wpis do rejestru ma charakter fakultatywny, to jego niedopełnienie zachowuje ważność umowy pomiędzy małżonkami, ale nie skutkuje wobec osób trzecich. Wreszcie ustawodawca daje małżonkom swobodę decydowania o tym – czy i jakie wpisy należy wprowadzić do rejestru prawnego stosunków majątkowych (może to być np. tylko część ich stosunków prawnych).

Do zakresu przedmiotowych zdarzeń, które mogą być odnotowywane w tym rejestrze należą zmiany w małżeńskich ustrojach majątkowych, ograniczanie prawa małżonka do zawierania czynności prawnych w zakresie pokrywania potrzeb życiowych rodziny oraz uchylanie ograniczeń w zakresie rozporządzania całością majątku współmałżonka.

Analizowany wniosek, stosownie do § 1560 BGB, należy złożyć w formie publicznie uwierzytelnionej⁶⁶. Forma ta, wymagana jest tak wobec pierwszego wpisu, zmiany, czy jego wykreślenia. Wymóg formy obowiązuje również w przypadku zniesienia małżeńskiego ustroju majątkowego przez prawomocny wyrok. Ponadto, wniosek o wpis do rejestru może być zawarty w treści umowy małżeńskiej. Co oznacza, że wystarczy przedłożyć przedmiotową umowę w rejestrze⁶⁷.

⁶⁴ Untertitel 3 – Güterrechtsregister.

§ 1558 BGB Zuständiges Registergericht.

(1) Die Eintragungen in das Güterrechtsregister sind bei jedem Amtsgericht zu bewirken, in dessen Bezirk auch nur einer der Ehegatten seinen gewöhnlichen Aufenthalt hat.

(2) Die Landesregierungen werden ermächtigt, durch Rechtsverordnung einem Amtsgericht für die Bezirke mehrerer Amtsgerichte die Zuständigkeit für die Führung des Registers zu übertragen. Die Landesregierungen können die Ermächtigung durch Rechtsverordnung auf die Landesjustizverwaltungen übertragen.

⁶⁵ § 1559 BGB Verlegung des gewöhnlichen Aufenthalts.

Verlegt ein Ehegatte nach der Eintragung seinen gewöhnlichen Aufenthalt in einen anderen Bezirk, so muss die Eintragung im Register dieses Bezirks wiederholt werden. Die frühere Eintragung gilt als von neuem erfolgt, wenn ein Ehegatte den gewöhnlichen Aufenthalt in den früheren Bezirk zurückverlegt.

⁶⁶ Wymogi stawiane wobec „sodowego sporządzenia dokumentów”, a więc formy, które traktowane są jako publicznie uwierzytelnione zawierają § 129 BGB oraz §§ 39, 40 BeurkG –Beurkundungsgesetz, które określają wymogi prawne dla zwykłego poświadczenia przez notariusza i poświadczenia podpisu.

⁶⁷ Doktryna podkreśla, że przy odrębnym, indywidualnym składaniu wniosku przez małżonków, umowa majątkowa w zasadzie nie musi być przedkładana w reje-

Warto również podkreślić, że sędzia rejestru przed podjęciem decyzji o dokonaniu wpisu, ma kompetencje do badania przesłanek formalnych, w tym ocenia – dopuszczalność treści złożonego wniosku. Z reguły jednak nie bada, czy treść wpisu (prawidłowość oświadczenia) jest zgodna z rzeczywistymi stosunkami majątkowymi. Wyjątkowo może jednak poddać badaniu zgodność treści wniosku, jeśli istnieją uzasadnione wątpliwości co do faktów zawartych w treści oświadczenia, ich prawidłowości, w szczególności gdy są niezgodne z §§ 134⁶⁸, 138 BGB⁶⁹. Wniosek o niedopuszczalnej treści, sędzia oddala. Może także odroczyć decyzję i uzależnić jej podjęcie od oceny spornego stosunku prawnego (np. do czasu przedłożenia umowy małżeńskiej). Natomiast w celu skutecznego wyjaśnienia sprawy, przy niezawisłości sporu prawnego, sędzia rejestru ma również prawo wyznaczyć uczestnikowi – termin do wytoczenia powództwa (tryb administracyjny)⁷⁰.

W sytuacji odrzucenia wniosku o dokonanie wpisu, wnioskodawca ma prawo do złożenia zażalenia (stosownie do § 20 FGG⁷¹). Jeśli skła-

strze. Zob. W. Viefhues (red.), *Juris Praxiskommentar BGB. Familienrecht*, Band 4, Saarbrücken 2007, s. 642.

⁶⁸ Zob. § 134 BGB; Gesetzliches Verbot.

Ein Rechtsgeschäft, das gegen ein gesetzliches Verbot verstößt, ist nichtig, wenn sich nicht aus dem Gesetz ein anderes ergibt. (Ustawowy zakaz. Czynność prawna, która uchybia ustawowemu zakazowi, jest nieważna, gdy z ustawy nic innego nie wynika).

⁶⁹ Zob. § 138 BGB; Sittenwidriges Rechtsgeschäft; Wucher.

(1) Ein Rechtsgeschäft, das gegen die guten Sitten verstößt, ist nichtig.

(2) Nichtig ist insbesondere ein Rechtsgeschäft, durch das jemand unter Ausbeutung der Zwangslage, der Unerfahrenheit, des Mangels an Urteilsvermögen oder der erheblichen Willensschwäche eines anderen sich oder einem Dritten für eine Leistung Vermögensvorteile versprechen oder gewähren lässt, die in einem auffälligen Missverhältnis zu der Leistung stehen. (Czynność prawna sprzeczna z dobrymi obyczajami; lichwa. (1) Czynność prawna, która jest sprzeczna z dobrymi obyczajami, jest nieważna. (2) Nieważna jest w szczególności czynność prawna, poprzez którą jedna ze stron wyzyskuje przymusowe położenie, niedoświadczenie, brak rozsądku albo niedoświadczenie drugiej strony, w zamian za dokonanie korzyści majątkowej, która to stanowi uderzającą dysproporcję wobec uzyskanej korzyści).

⁷⁰ Szczególnie zob. §§ 161, 127 FGG. FGG - Gesetz über die Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit.

⁷¹ Zob. § 20 FGG.

(1) Die Beschwerde steht jedem zu, dessen Recht durch die Verfügung beeinträchtigt ist.

(2) Soweit eine Verfügung nur auf Antrag erlassen werden kann und der Antrag zurückerwiesen worden ist, steht die Beschwerde nur dem Antragsteller zu.

dającym wniosek był notariusz, zażalenie może złożyć w imieniu małżonka (nie ma w tym zakresie samodzielneho prawa).

Rejestracja umów związana jest również z kosztami. Stąd też, koszty wpisu oraz publiczne ogłoszenie jego treści, ponosi wnioskodawca (stosownie do § 2 Nr 1 KostO⁷²). Obowiązek ogłoszenia spoczywa na sędzi, który czyni powyższemu zadość, ogłaszając wpis w publikacji przeznaczonej dla swych ogłoszeń. Przy czym, jeśli wpis dotyczy zmiany systemu małżeńskiego prawa majątkowego – to ogłoszenie można ograniczyć do określenia wskazanego systemu, natomiast gdy system ten został przez małżonków uregulowany odrębnie – ogłoszeniu podlega określenie różnicy.

Ostatnią kwestią, którą warto uwzględnić w kontekście analizowanego rejestru jest – wgląd do rejestru. Prawodawca niemiecki upoważnia w tym zakresie (do żądania odpisu dokonanego wpisu; na żądanie odpis ma być uwierzytelniony) – każdą osobę, bez ograniczeń, czy też stopnia zainteresowania. Tym bardziej, że zakresu prawa do wglądu w rejestr, czy też jego charakteru, nie ogranicza – ustawa o ochronie danych osobowych.

To nieograniczone prawo wglądu do rejestru prawnego małżeńskich stosunków majątkowych oraz fakultatywny charakter wpisu, powoduje w konsekwencji funkcjonujący od kilku już lat w doktrynie niemieckiej wniosek *de lege ferenda* o bezskuteczności przedmiotowego rejestru. Wnioskuje się zniesienie rejestru, powołując się na statystyki, które wskazują ewidentny spadek, a nawet brak zainteresowania uczestników obrotu gospodarczego⁷³.

6.2. Umowy majątkowe we Francji

Francuskie małżeńskie ustroje majątkowe reguluje kodeks cywilny (Code Civil)⁷⁴, w którym ustawodawca przyjął zasadę, iż ustawa

⁷² KostO – Kostenordnung, ustawa określająca porządek i zakres kosztów od wpisów do rejestru, wpisów w rejestr stowarzyszeń, od sporządzenia dokumentu i innych postanowień. W szczególności §§ 29, 30 KostO regulują wielkość kosztów, zależnych od wartości materialnej firmy.

⁷³ G. Langenfeld, *Der Ehevertrag. Gerechter Interessenausgleich durch Ehevertrag oder Scheidungsvereinbarung*, München 2005, s. 192; M.W. Klein, *Eheverträge*, München 2005, s. 31.

⁷⁴ Prawo francuskie przewiduje kilka ustrojów: wspólność małżeńską ograniczoną do praw nabytych w czasie trwania związku; udział w zyskach; rozdzielnosc majątkową; wspólność nabytych ruchomości i praw; wspólność rozszerzoną; oraz inne ustroje

reguluje stosunki majątkowe między małżonkami tylko wtedy, gdy małżonkowie nie zawarli „stosownej umowy małżeńskiej, zgodnie ze swoimi potrzebami, o ile tylko umowa taka nie jest sprzeczna z prawem lub dobrymi obyczajami, m.in. małżonkowie nie mogą uchylić praw i obowiązków, które zgodnie z przepisami prawa wynikają z faktu zawarcia małżeństwa”⁷⁵.

Stąd też, do ustawowej małżeńskiej wspólności majątkowej (*communauté legale*), ustawodawca zalicza wszystkie składniki majątku nabyte wspólnie lub indywidualnie przez małżonków, a także pochodzące z ich działalności bądź nabyte za dochody lub oszczędności z własnego majątku. Podobnie jak czyni to ustawodawca polski, w omawianym ustroju wszystkie składniki majątku są wspólne. Prawo przewiduje jednak, że mogą istnieć składniki stanowiące wyłączną własność danego małżonka⁷⁶, do których przysługuje mu prawo samodzielnego zarządu majątkiem i zbywania jego składników. Małżonek „nie może natomiast zbywać nieodpłatnie przedmiotów należących do majątku wspólnego bez zgody drugiego małżonka, a zapisy testamentowe nie mogą przekraczać wartości udziału w majątku wspólnym”⁷⁷. Co więcej, do rozporządzania wspólnym majątkiem w sposób szerszy niż zwykle zarządzanie jest potrzebna zgoda obojga małżonków⁷⁸. Ustawodawca francuski sankcjonuje brak zgody. Stąd też, jeżeli małżonek dokona rozporządzenia bez zgody współmałżonka, wówczas pominięty ma prawo w ciągu dwóch lat ubiegać się o unieważnienie tego działania, licząc od momentu uzyskania informacji „nie później jednak niż przed upływem 2 lat od dnia ustania wspólności”⁷⁹. Analizowana wspólność majątkowa ustaje w przypadku śmierci jednego z małżonków, rozwodu, separacji lub zawarcia umowy majątkowej zmieniającej ustrój. Po ustaniu wspólności majątkowej stosuje się zasadę niepodzielności majątku wspólnego, na mocy której każdemu

– wynikające z klauzul generalnych. Ustawodawca francuski w sytuacjach szczególnych umożliwia przyjęcie zagranicznego ustroju majątkowego. Jest to wyjątkowa sytuacja, tym bardziej, że do 1965 r. prawa majątkowe małżonków nie były równe.

⁷⁵ Zob. A. Machowska, K. Wojtyczek, *Prawo francuskie*, Kraków 2004, s. 168.

⁷⁶ Są to odpowiednio np. wszelkie dobra o charakterze osobistym oraz to, co małżonek posiadał przed zawarciem małżeństwa lub nabył w drodze dziedziczenia lub darowizny, a także wierzytelności i renty niezbywalne.

⁷⁷ Zob. A. Brzezińska, *Intercyzy...*, Warszawa 2006, s. 43.

⁷⁸ Zgoda może mieć charakter dorozumiany. W tym zakresie może dotyczyć np. wydzierżawienia wspólnej nieruchomości.

⁷⁹ Tamże, s. 44.

z małżonków przypada połowa majątku z dnia ustania ustroju wspólności. Jeżeli małżonkowie byli zadłużeni, to ich wspólne długi są albo dzielone po połowie, albo proporcjonalnie do udziałów przyznanych podczas podziału majątku.

Z kolei w zakresie ustrojów umownych⁸⁰ prawodawca francuski wyróżnia rozdzielną majątkową (*separation des biens*), która funkcjonuje wówczas, gdy każdy z małżonków chce samodzielnie dysponować swoim majątkiem, a ewentualne długi obciążają tylko jego konto⁸¹. Prawie na tych samych zasadach działa ustrój udziału w majątku nabytym (*participation aux acquets*). Charakteryzuje się tym, iż w trakcie małżeństwa funkcjonuje identycznie jak w wypadku rozdzielną majątkową, natomiast w przypadku ustania małżeństwa dochodzi do podziału między małżonkami majątku nabytego w czasie trwania małżeństwa. Natomiast w umownej małżeńskiej wspólności majątkowej (*communaute conventionnelle*), małżonkowie mogą określić szereg modyfikacji w ramach swobody umów⁸². Kolejna umowa może zawierać klauzule zarówno ograniczające, jak i rozszerzające majątek wspólny. Do katalogu klauzul ograniczających należą ustalenia „w zakresie przynależności przedmiotów majątkowych oraz obecnych i przyszłych długów”, zaś klauzule rozszerzające majątek wspólny dają możliwość włączenia do wspólności „ruchomości wniesionych do małżeństwa lub nabytych w czasie jego trwania z tytułu dziedziczenia, a także nieruchomości nabytych w drodze zamiany (jeżeli ceną nie jest majątek ruchomy)”⁸³.

⁸⁰ Podstawowa umowa małżeńska (*contrat de mariage*) lub funkcjonująca w doktrynie i praktyce umowa (*pacte de famille*), której celem jest określenie bazy majątkowej dla przyszłej rodziny. Obejmuje zatem także stosunki majątkowe wobec np. rodziców.

⁸¹ Określa ona również w jakich częściach małżonkowie przyczyniają się do zaspokajania potrzeb rodziny.

⁸² Małżonkowie mogą postanowić m.in., że do wspólności wejdą składniki nie zaliczane do niej przez kodeks; zasady zarządu majątkiem wspólnym będą odmienne niż uregulowane w kodeksie; jedno z małżonków będzie mogło za wynagrodzeniem uczynić swoją wyłączną własnością pewne przedmioty; jedno z małżonków przed podziałem będzie mogło pobierać dla siebie pewną część danego składnika majątku; małżonkowie będą mieli nierówne udziały; wspólność majątkowa będzie miała charakter uniwersalny, do której wchodzi wszelkie dobra obecne i przyszłe, odziedziczone i pochodzące z darowizny oraz obecne i przyszłe długi. Zob. A. Machowska, K. Wojtyczek, *Prawo francuskie*, Kraków 2004, s. 169.

⁸³ Zawarta umowa może być tak skonstruowana, aby małżonkowie dowolnie, lecz w granicach obowiązującego prawa mogli wspólnie zarządzać majątkiem. Zob. A. Brzezińska, *Intercyzy...*, Warszawa 2006, s. 47.

Wszystkie wymienione umowy oraz zmiana ich treści, wymagają zachowania formy aktu notarialnego. Przy czym notariusz ma obowiązek nanoszenia zmian zarówno na oryginale umowy, jak i wypisie, czy wyciągu. Ustawodawca francuski wymaga nadto jednoczesnej obecności stron lub ich pełnomocników (pełnomocnictwo szczególne). W przypadku zawarcia intercyzy przedślubnej jej skutki prawne wchodzi w życie z chwilą zawarcia związku małżeńskiego. Warto zaznaczyć, że prawodawca zobowiązuje małżonków do upublicznienia intercyzy, jeśli mają wolę wywołania skutków wobec osób trzecich. W tym celu urzędnik stanu cywilnego przed zawarciem małżeństwa, odbiera informację o dacie i miejscu zawarcia kontraktu przez nupturientów⁸⁴. Jeśli jedno z małżonków prowadzi działalność gospodarczą, prawodawca francuski wymaga upublicznienia kontraktu w postaci wpisu (na wniosek małżonka-przedsiębiorcy) do rejestru przedsiębiorców. Istnieje również możliwość zmiany ustroju przez orzeczenie sądu na wniosek jednego z małżonków. Orzeczenie sądu wywołuje skutki prawne dla małżonków w dniu zatwierdzenia.

6.3. Umowy majątkowe w Austrii

W Austrii majątkowym ustrojem ustawowym, jaki powstaje po zawarciu małżeństwa, jest rozdzielność majątkowa. Na jej podstawie każdy z małżonków posiada swój majątek odrębny, a w jego skład wchodzi przedmioty majątkowe nabyte zarówno przed zawarciem małżeństwa, jak i w czasie trwania związku. Małżonkowie rozporządzają nimi samodzielnie, bez żadnych ograniczeń.

Ten ustrój może zostać wyłączony w dowolnym czasie trwania małżeństwa poprzez zawarcie przez małżonków umowy majątkowej. Także prawo austriackie wymaga dla jej ważności – zachowanie formy aktu notarialnego⁸⁵. Natomiast dla wywołania skutków prawnych wobec osób trzecich, małżeńska umowa musi zostać wpisana do rejestru umów (aspekt fakultatywny). W austriackiej doktrynie zwraca się w szczególności uwagę na znaczenie wpisu do rejestru przedmiotowej intercyzy, przez małżonków prowadzących działalność gospodarczą⁸⁶.

⁸⁴ Nupturienti mają wówczas obowiązek przedłożenia urzędnikowi przedmiotowej umowy.

⁸⁵ Można ją sporządzić również za pomocą pełnomocnika. Ustawodawca wymaga dla pełnomocnictwa tej samej formy, w której może być sporządzona intercyza.

⁸⁶ Zasady skuteczności umowy reguluje rozporządzenie wprowadzające kodeks handlowy, które stanowi o skuteczności wpisu wobec wierzycieli małżonka prowa-

6.4. Szwajcarskie umowy majątkowe

W Szwajcarii małżonków automatycznie od dnia wstąpienia w związek małżeński obowiązuje ustrój udziału w dorobku. Występują w nim cztery masy majątkowe: każdy z małżonków posiada majątek osobisty oraz majątek dorobkowy. Na majątek dorobkowy składają się wszystkie przedmioty i prawa nabyte odpłatnie w czasie trwania tego ustroju. Do majątku osobistego natomiast zalicza się między innymi przedmioty służące małżonkowi wyłącznie do osobistego użytku, te które należały do niego przed zawarciem małżeństwa oraz odziedziczone i pochodzące z darowizny.

Szwajcarzy mogą umową majątkową dowolnie modyfikować ustrój majątkowy występujący pomiędzy nimi. Prawodawca przewiduje dwa rodzaje ustrojów umownych: wspólności majątkowej lub rozdzielności majątkowej. Obywatele Szwajcarii mogą także w granicach ustawy modyfikować te ustroje. Umowę można zawrzeć zarówno przed ślubem, jak i w każdym czasie po zawarciu małżeństwa. Dla ważności umowy wymagane jest zawarcie jej w formie aktu notarialnego.

6.5. Umowy majątkowe w Holandii

Ustawodawca holenderski (w kodeksie cywilnym) stanowi, iż z chwilą zawarcia małżeństwa pomiędzy małżonkami powstaje z mocy prawa ustrój wspólności majątkowej. Wyróżnia w nim trzy masy majątkowe: majątek wspólny i dwa majątki własne małżonków. Na majątek wspólny składają się prawa majątkowe przysługujące małżonkom w chwili powstania ustroju oraz prawa nabyte w przyszłości.

Ustrój ustawowy można umową w formie aktu notarialnego, zmodyfikować lub wyłączyć⁸⁷. Przy czym, ustawodawca holenderski modyfikuje możliwość zawarcia takiej umowy. Stąd też, małżonkowie mogą intercyzę zawrzeć przed ślubem – bez ograniczeń, natomiast

dzącego działalność gospodarczą, których roszczenie powstało po wpisaniu umowy do rejestru. Intercyza jest skuteczna również wobec innych osób (wierzycieli) małżonka prowadzącego działalność, jeśli jej treść była im znana przed powstaniem zobowiązania. Zob. A. Brzezińska, *Intercyzy...*, Warszawa 2006, s. 37.

⁸⁷ Małżonkowie mogą ustanowić: wspólność pożytków i dochodów; wspólność zysków i strat; rozdzielność majątkową z wyrównaniem dorobku. Umowa może być sporządzona za pośrednictwem pełnomocnika. Pełnomocnictwo powinno być udzielone na piśmie, wraz z istotnymi postanowieniami umowy. Tamże, s. 58.

już po zawarciu małżeństwa – nie wcześniej niż po roku jego trwania. Co więcej, zawarcie umowy majątkowej w czasie trwania małżeństwa wymaga zgody sądu (ważnej 3 miesiące). Sąd może również nakazać małżonkom nie tylko samą rejestrację umowy w odpowiednim rejestrze, ale także opublikowanie jej w określonych dziennikach oraz państwowym publikatorze. Na treść majątkowej umowy małżonkowie mogą się powoływać dopiero po jej zarejestrowaniu w rejestrze umów małżeńskich (czyli dopiero po upływie 14 dni od jej ujawnienia).

6.6. Rosyjskie ustroje majątkowe

Ustawowym ustrojem majątkowym w prawodawstwie rosyjskim – jest małżeńska wspólność majątkowa, o ile małżonkowie nie postanowią inaczej. Podobnie jak w naszym k.r.o., ustrój ten ma charakter – łącznej współwłasności małżonków. Stąd też, majątek, którego małżonkowie dorobili się w czasie małżeństwa, stanowi ich łączną wartość. Stanowi zatem współwłasność dorobku nabytego w trakcie trwania małżeństwa. Chociaż małżonkowie zachowują swoje majątki, to jednak z chwilą zawarcia małżeństwa powstaje odrębna od tych majątków tzw. współwłasność łączna⁸⁸.

Ustawodawca regulując kwestie zarządzania majątkiem wspólnym i korzystanie z niego, przyjął, że małżonek, który indywidualnie dokonuje tego – działa za przyzwoleniem współmałżonka (zakres domniemania). Określił jednak zasadniczy wyjątek – wobec rozporządzania nieruchomością, która to czynność wymaga poświadczenia notarialnego⁸⁹.

⁸⁸ W skład majątku wspólnego wchodzi wszelkie prawa majątkowe nabyte w czasie trwania małżeństwa, dochody z pracy lub innej działalności, papiery wartościowe, nieruchomości lub środki pieniężne. Odrębne majątki małżonków tworzą osobne masy majątkowe, do których z kolei zalicza się wszystko, co zostało nabyte przed zawarciem małżeństwa, w tym także nabyte w drodze spadku bądź darowizny. Do majątku odrębnego zaliczają się także przedmioty użytku osobistego, nawet wówczas, jeżeli zostały zakupione ze wspólnych środków, z wyjątkiem przedmiotów zbytku np. kosztowności.

⁸⁹ Majątek wspólny może być podzielony w wyniku porozumienia zawartego między małżonkami lub na drodze sądowej. Podziału majątku wspólnego sąd dokonuje na wniosek jednego z małżonków i orzeka o wysokości udziałów. Najczęściej te udziały są równe, chyba, że istnieje ważny powód do orzeczenia o ich nierówności. Może to być np. trwonienie lub wyprzedż majątku wspólnego bez zgody małżonka. Po podziale majątek nabyty jest majątkiem odrębnym małżonków.

Warto dodać, że rosyjski kodeks rodzinny nie zawiera szczególnych przepisów, określających kształt umownych ustrojów majątkowych. Prawodawca zasadniczo ogólnie stanowi, że małżonkowie mają prawo do regulacji swoich stosunków majątkowych na drodze umowy. Tradycyjnie, umowa może być zawarta zarówno przed, jak i w trakcie trwania małżeństwa, oraz można w niej zastosować „postanowienia dotyczące majątku na wypadek ustania małżeństwa”⁹⁰. Umowę majątkową małżonkowie⁹¹ mogą obopólnie rozwiązać lub zmienić jej treść w dowolnym czasie. Obowiązuje, tak jak przy jej zawarciu wyłącznie forma aktu notarialnego. Natomiast w przypadku żądania jednego z małżonków, zmiany dokonać może tylko sąd. Ustawodawca zawarł zakres niedopuszczalnych postanowień⁹², których umieszczenie w umowie, skutkuje jej nieważnością.

Umowa majątkowa przestaje obowiązywać z chwilą ustania małżeństwa, a więc rozvodu lub śmierci jednej ze stron. Wyjątkiem są zobowiązania dotyczące stosunków majątkowych ustalone w umowie.

W odniesieniu do analizowanych umów, nieco inaczej wyglądają regulacje umów majątkowych małżeńskich w innych krajach, pozaeuropejskich⁹³.

⁹⁰ Zob. A. Brzezińska, *Intercyzy...*, Warszawa 2006, s. 34.

⁹¹ Małżonkowie mogą między sobą ustalić np. sposoby korzystania przez jednego małżonka z przedmiotów należących do majątku odrębnego współmałżonka, czy też zasady ponoszenia wydatków na rzecz rodziny w przypadku ewentualnego rozvodu. Dozwolone jest także wyszczególnienie przedmiotów majątkowych przypadających małżonkom w przypadku ustania małżeństwa. Można również ustanowić ustrój majątkowy na zasadach rozdzielności nie tylko całego, ale fragmentu majątku, także w częściach ułamkowych. Dopuszcza się też rozszerzenie współwłasności łącznej o majątki odrębne każdego z małżonków. Oczywiście istnieją pewne przewidziane przez kodeks rodzinny ograniczenia mające na celu ochronę stron umowy.

⁹² Niedopuszczalne są następujące postanowienia: sprzeczne z zasadami kodeksu rodzinnego; ograniczające zdolność prawną lub zdolność do czynności prawnych małżonków; dotyczące niemażeńskich stosunków majątkowych; regulujące stosunki między rodzicami a dziećmi; ograniczające obowiązek dostarczania środków utrzymania małżonkowi niezdolnemu do pracy; wykluczające dochodzenie roszczeń na drodze sądowej; inne, skrajnie pogarszające pozycję jednego z małżonków.

⁹³ Nieco inaczej wygląda to w krajach spoza europejskiego kręgu kulturowego. W krajach arabskich, np. w Maroku wyznacznikiem siły uczucia są intercyza i ślub przed imamem. Mówi się, że Marokańczyk tak kocha kobietę – ile zapisze jej w intercyzie pieniędzy, które ona otrzyma w razie rozvodu. Jak kocha bardzo, to dużo zapisuje. Potem pilnuje, aby małżeństwo się nie rozpadło. Natomiast w Japonii podczas zawierania małżeństw młodzi ludzie zazwyczaj nie interesują się sprawami prawnymi czy materialnymi, typu intercyza. Byłby to bowiem duży wstyd i nietakt, gdyby

Wnioski

Umowy majątkowe między małżonkami mogą w istotny sposób zmienić sytuację wierzycieli, ponieważ skład majątku wspólnego i majątku osobistego wpływa decydująco na skuteczność, bądź bezskuteczność zaspokajania ich roszczeń.

Każdorazowa zmiana składu majątków małżonków, dokonana po zaciągnięciu zobowiązania, jest ich kontrahentowi najczęściej nieznaną. Może jednak wpłynąć i osłabić odpowiedzialność małżonków względem ich wierzycieli. Stąd też, aby zapobiec takiej niekorzystnej sytuacji, ustawodawca tworzy instrumenty prawnej ochrony osób trzecich przed niekorzystnymi dla nich skutkami tych umów⁹⁴. Niewątpliwie jednak doktryna słusznie podnosi zarzut, iż sposób ochrony osób trzecich unormowany w art. 47¹ k.r.o. jest w aktualnych stosunkach społeczno-gospodarczych niewystarczający. Co więcej, nie jest on dostosowany do wymogów obrotu wolnorynkowego, a zwłaszcza do sytuacji prawno-majątkowej małżonków prowadzących działalność gospodarczą na własny rachunek.

Zgłoszono więc postulat wprowadzenia ogólnie dostępnego rejestru informującego o regulacji stosunków majątkowo-mażeńskich danej osoby⁹⁵. Postulat ten – co warto podkreślić – argumentowany jest skutecznością w zakresie prawa niemieckiego.

Nie bierze się jednak pod uwagę – podniesionych we wstępie niniejszego wywodu zarzutów uwzględnianych w doktrynie niemieckiej „o jego nieaktualności”⁹⁶. Doktryna niemiecka już od kilku lat wykazuje ewidentny spadek zainteresowania przedmiotowymi rejestrami przez samych małżonków, a nawet brak zainteresowania uczestników obrotu gospodarczego (wierzycieli).

Warto także podkreślić, że postulat rejestru regulacji stosunków majątkowo-mażeńskich w Polsce, został częściowo zrealizowany w prze-

w sprawę, którą powinny kierować wyłącznie kwestie emocjonalne, wkraczały jakieś elementy przyziemne.

⁹⁴ Zob. T. Smoczyński, *Prawo rodzinne...*, s. 99.

⁹⁵ Zob. A. Dyoniak, *Majątkowe stosunki rodzinne*, w: *Prawo w okresie przemian w Polsce*, Warszawa 1995, s. 111.

⁹⁶ G. Langenfeld, *Der Ehevertrag. Gerechter Interessenausgleich durch Ehevertrag oder Scheidungsvereinbarung*, München 2005, s. 192; M.W. Klein, *Eheverträge*, München 2005, s. 31.

pisach ustawy o Krajowym Rejestrze Sądowym⁹⁷. Może wystarczy ten zakres uregulować – po prostu – doprecyzować i unowocześnić.

Ponadto, ustawą *o swobodzie działalności gospodarczej*⁹⁸ ustawodawca polski wprowadził obowiązek zamieszczenia w prowadzonej przez gminę ewidencji - wpisu informującego o istnieniu lub ustaniu małżeńskiej wspólności majątkowej⁹⁹. Ewidencja jest jawna, czyli domniemywa się, że dane wpisane do ewidencji są prawdziwe¹⁰⁰.

Na koniec warto także podkreślić, że przewidziana w art. 47¹ k.r.o. ochrona interesów osób trzecich ma zastosowanie tylko w razie zawarcia umowy majątkowej. To oznacza, że nie odnosi się ona do innych umów małżonków (np. przenoszących pojedyncze przedmioty majątkowe między majątkami lub umów o podział majątku wspólnego), które mogą być kwestionowane w trybie skargi paulińskiej¹⁰¹, skarga paulińska nie ma natomiast zastosowania do umów majątkowych małżeńskich¹⁰².

A register of marriage settlements from the Polish and international point of view

The issue of marital property contracts is extremely interesting because of desiderata of „open and general availability of the register” appearing lately, which could affect certainty of civil law transactions, simplify taking up credits or accelerate court proceedings. In stipulators’ opinion, the obligatory register of marriage settlements would be only beneficial and result in effective limitation of present responsibility of spouses for failure to inform on any existence marital regime of separation of property.

Experts stress that introduction of the obligatory register of marriage settlements to the Polish legal system [through a corresponding amendment to the Law on the National Court Register) or creation of such register from scratch, could enable any third person to obtain a confirmation of a legal and actual status of marital property relations, which consequently would facilitate and effectuate a fact of concluding a transaction.

⁹⁷ Ustawa z 20 sierpnia 1997 r. o *Krajowym Rejestrze Sądowym*, (tekst jedn. Dz. U. z 2001 r., nr 17, poz. 209 ze zm.).

⁹⁸ Ustawa z 2 lipca 2004 r. o *swobodzie działalności gospodarczej*, Dz. U. nr 173, poz. 1807 ze zm.

⁹⁹ Art. 27 ust. 2 pkt 5 ustawy o *swobodzie działalności gospodarczej*.

¹⁰⁰ Zob. T. Smoczyński, *Prawo rodzinne...*, s. 101.

¹⁰¹ Art. 27 ust. 2 pkt 5 ustawy o *swobodzie działalności gospodarczej*.

¹⁰² Art. 527 i n. k.c.

Because of a really wide spectrum of influence, and especially a practice in the European countries pointed to by the stipulators, in which such registers, in a facultative as well as an obligatory form, function – it is deemed appropriate to refer to the practice of its application, especially that for a long time some countries (e.g. Germany) have been explicitly requesting for dissolution of the register, pointing to statistics showing an obvious reduction and even lack of any interest by parties of such transactions.